

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG48H0005

ชื่อโครงการ : โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ระยะที่ 2 ปีที่ 1:

วิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรณีศึกษา

ชื่อนักวิจัย : ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล และคณะ

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

E-mail Address : paritta@sac.or.th

ระยะเวลาโครงการ : มกราคม 2548 - มีนาคม 2549

โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ระยะที่ 2 ปีที่ 1 ในส่วนของการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น: กรณีศึกษา คณะผู้วิจัยได้ทำงานร่วมกับพิพิธภัณฑ์ 3 แห่งอย่างใกล้ชิด ได้แก่ 1) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด จ.นครปฐม 2) พิพิธภัณฑ์วัดไทรหิณฑวง จ.ลำปาง และ 3) พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดบ้านดอน จ.ระยอง โดยมีนักวิจัยภาคสนามประจำอยู่ในแต่ละพื้นที่

การดำเนินงานในระยะที่ 2 เป็นการทำงานสองด้านไปพร้อมๆ กัน ด้านหนึ่งเป็นการทำงานวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจพิพิธภัณฑ์ในฐานะองค์กรทางสังคมวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง และเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาเมื่อไม่นานมานี้ เป็นการทำงานเพื่อเข้าใจพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งภายในบริบทแวดล้อมของชุมชน ด้วยการตั้งคำถามตามแนวทางมานุษยวิทยาพิพิธภัณฑ์ ด้านที่สอง นั้น เป็นงานในแนวพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการให้แก่พิพิธภัณฑ์ โดยดำเนินการในแบบที่ชุมชนและผู้ปฏิบัติการพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งที่เป็นกรณีศึกษามีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมต่างๆ พร้อมทั้งกระจายในวงกว้างเท่าที่ทำได้

จากการศึกษาและร่วมงานกับพิพิธภัณฑ์กรณีศึกษาในระยะเวลา 1 ปี ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเบื้องต้นว่า พิพิธภัณฑ์แบบชาวบ้านเป็นองค์กรที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งควรจะได้รับการศึกษาและทำความเข้าใจ และการพัฒนาควรจะค้นหารูปแบบและวิธีการดำเนินการที่เข้ากับบริบทของพิพิธภัณฑ์แบบชาวบ้าน ลักษณะเฉพาะเหล่านี้ได้แก่ วงจรเวลาที่สลับกันระหว่างความคึกคักและเงียบเหงาตามเทศกาลและกิจกรรมของชุมชน ความหลากหลายและยืดหยุ่นของลักษณะทางกายภาพ การบริหารจัดการ การให้บริการ และความสัมพันธ์ที่พิพิธภัณฑ์มีต่อชุมชน นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์แบบชาวบ้านยังเป็นองค์กรที่มีลักษณะกึ่งส่วนตัวกึ่งส่วนรวม ที่อาศัยการรู้จักตัวบุคคล ความสนิทสนม ความไว้วางใจเป็นพื้นฐานในการดำเนินงาน

เมื่อพิจารณาพิพิธภัณฑ์ในบริบทโครงสร้างความสัมพันธ์ในท้องถิ่นและระหว่างท้องถิ่นกับภายนอกพบว่า พิพิธภัณฑ์ทั้ง 3 แห่งมีความใกล้ชิดกับวัดอย่างมาก การที่พิพิธภัณฑ์มีความคาบเกี่ยวกับวัด ด้านหนึ่งก็เป็นกำลังให้พิพิธภัณฑ์สามารถพึ่งพิงกำลังทรัพยากรต่างๆ ของวัด แต่อีกด้านหนึ่งก็ทำให้เกิดบริเวณที่มีความขัดแย้งได้ เมื่อคนหลายกลุ่มที่จัดการดูแลทรัพยากรวัฒนธรรมมีความเห็นไม่ตรงกันหรือผลประโยชน์ไม่สอดคล้องกัน

การดำเนินงานทางด้านการพัฒนา คณะวิจัยได้ส่งเสริมให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นที่การแลกเปลี่ยนและการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อถ่ายทอดและสร้างความรู้ทางด้านการอนุรักษ์วัตถุ การเก็บข้อมูลในชุมชน และการทำงานร่วมกับภาคีต่างๆ ภายในและภายนอกชุมชน โดยการจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ ของชุมชนโดยเฉพาะเยาวชน มีส่วนร่วมในการเกิดความเข้าใจกระบวนการของพิพิธภัณฑ์ เช่นการทำกิจกรรมกับเยาวชนเพื่อทำทะเบียนวัตถุ การจัดทัศนศึกษาไปดูตัวอย่างและเรียนรู้จากพิพิธภัณฑ์แบบชาวบ้านด้วยกัน การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ

ในกระบวนการเหล่านี้ทำให้คณะวิจัยมองเห็นว่า ความคิดความเข้าใจของชาวบ้านในชุมชนนั้น ในบางส่วนมีความแตกต่างจากนักวิชาการในเรื่องบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งแต่ละแห่งมีเป้าหมายของตนเอง เช่นพิพิธภัณฑ์วัดท่าพูดและวัดไหล์หิน มีหน้าที่เป็นอนุสรณ์สถานของพระสงฆ์องค์สำคัญซึ่งได้รับความเคารพศรัทธาอย่างสูงอยู่มาก ความศรัทธาในพระภิกษุสงฆ์และศาสนา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับความสำคัญอันดับสูงมากกว่าเนื้อหาเรื่องราวชีวิตของคนทั่วไปในชุมชน ส่วนที่วัดบ้านดอนนั้น หนังสือได้รับการยกฐานะให้เป็นมรดกวัฒนธรรมของจังหวัด มากกว่าของชุมชน ทำให้ความผูกพันกับพิพิธภัณฑ์จำกัดอยู่ในวงของนักแสดงและทายาท มากกว่าคนส่วนใหญ่ในชุมชน นอกจากนั้นชุมชนมักจะเห็นบทบาทของพิพิธภัณฑ์ว่าเป็นการเก็บรักษา และให้ความสำคัญกับลักษณะทางกายภาพของอาคารและอาจจะยังไม่เห็นกระบวนการมากนัก

นอกจากนั้นความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของชุมชน โดยเฉพาะที่วัดท่าพูดและวัดบ้านดอน ทำให้ชุมชนโดยรอบมีรูปแบบชีวิตแบบคนเมืองมากขึ้น รวมทั้งมีกลุ่มคนอพยพมาจากที่อื่น ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างวัตถุสิ่งของและเนื้อหาความรู้ของมรดกวัฒนธรรมในพิพิธภัณฑ์ กับกลุ่มคนจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในชุมชนปัจจุบัน

แต่ในขณะเดียวกันคณะวิจัยก็เห็นว่าผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์หรือผู้ดูแล ก็เป็นกลุ่มคนที่ได้รับความรู้ ความคิดใหม่ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาพิพิธภัณฑ์มาเป็นเวลานานพอสมควร จากการติดต่อและการดำเนินการของหน่วยงานทางวัฒนธรรมต่างๆ ความคิดเกี่ยวกับทิศทางของพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันและอนาคต ที่กลุ่มคนต่างๆ ในชุมชนมี จึงมีความแตกต่างหลากหลายกันอยู่ไม่น้อย

คณะวิจัยได้ร่วมกับผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์และชุมชน ร่วมกันกำหนดเนื้อหาการทำงานในระยะต่อไป โดยจะดำเนินการต่อที่พิพิธภัณฑ์วัดท่าพูดและวัดไหล์หินอีกแห่งละ 1 ปี โดยจะเป็นการเก็บข้อมูลชุมชนและพัฒนาการจัดแสดงนิทรรศการใหม่ร่วมกัน

คำหลัก : พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น, พิพิธภัณฑ์ชุมชน, มานุษยวิทยาพิพิธภัณฑ์, การพัฒนาพิพิธภัณฑ์, การสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการให้พิพิธภัณฑ์แบบชาวบ้าน

Abstract

Project Code : RDG48H0005

Project Title : Research Development Project on community-based museum : Social and cultural contexts of making and developing of community-based museums in Thailand

Investigators : Paritta Chalernpow Koanantakool, Ph.D.

Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization)

E-mail Address : Paritta@sac.or.th

Project Duration : January 2005 - March 2006

During the above stated period, the research team worked closely with three museums chosen as cases for in-depth study : (1) the Folk Museum of Wat Tha Phut, Nakhon Pathom, (2) the Museum of Wat Lai Hin Luang, Lampang, and (3) the Puppets Museum of Wat Ban Don, Rayong. A field researcher was posted in each site to collect ethnographic and museum data.

The project at this stage aimed at (1) documenting and understanding museum as a social and cultural institution and agency, and (2) identifying areas and means for developing capacity-building activities with local participation to enable museum to be a learning centre at local level.

On the subject of museum anthropology, it is found that temple museums should be understood in the local context. Temple museums do not operate on a regular basis like state museums, but are based on personal relationships and trust.

All the three museums were set up in Buddhist monasteries and relied on financial and cultural resources of the monasteries. Though monasteries are commonly assumed to be social and cultural centre of a community, it is found that community is not a homogenous entity but a network of groups with conflicting interests. Local decision making regarding museum activities often become issues of contention.

As far as capacity building activities are concerned, the team explored several means of introducing ideas and practices of conservation of objects, community-based participation, and local research through workshops, meetings, and study tours. The activities culminated in a decision to produce a publication of puppet collection in Wat Ban Don, and plans to stage a new exhibition at Wat Tha Phut and Wat Lai Hin in the next phase of the research.

From these activities, discussions and observation, the team noted that the idea of 'museum' is conceived by community members as a combination of sacred site, local shrine, collection of local

heritage and a source of pride. Local conceptualization of 'development' tends to be dominated by concrete, physical change rather than a learning process promoted by academics and researchers. It may be concluded that despite one year of intensive engagement, there exists a significant gap between all parties involved in the direction of museum development.

Keywords: community-based museums, folk museums in Thailand, anthropology of museums, museum development, capacity building for museums